

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

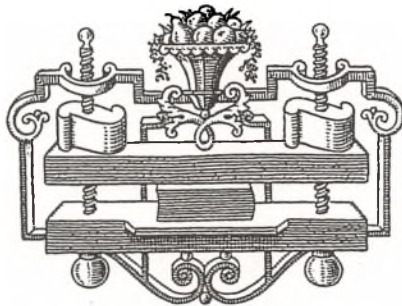
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**FRA BOGBINDERI TIL KONSERVERINGSVÆRKSTED
LANDSARKIVETS BOGBINDERI I 100 ÅR**

LEIF R. MORTENSEN
FRA BOGBINDERI TIL KONSERVERINGSVÆRKSTED
LANDSARKIVETS BOGBINDERI GENNEM 100 ÅR

LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND, LOLLAND-FALSTER OG BORNHOLM
KØBENHAVN 1. APRIL 1993

© Landsarkivet for Sjælland m.m., København 1993

ISBN 87 7472 119 4

Omslag: Kopi af klistermarmor fremstillet
på Landsarkivets værksted

Vignetter: Fra bogen "Danske Bogbindere gennem 400 Aar"

Fotoarbejde: Bodil Barsøe

Tryk: Rigsarkivet

Richard Friis
bogbinder ved Landsarkivet 1893-1924

STARTEN

Den 1. april 1993 kan Landsarkivet på Jagtvej i København fejre sit 100 års jubilæum. Ved lov af 30. marts 1889 blev det vedtaget, at arkivvæsnet fremover skulle bestå af Rigsarkivet og 3 landsarkiver. Det første landsarkiv der stod færdigbygget, var det i Viborg i 1891, der dækker det nørrejydske område. I 1893 kom så landsarkiverne i København og Odense til. Og i 1933 blev der bygget et landsarkiv for det genvundne sønderjydske område.

I det sjællandske Provinsarkiv, som det hed indtil 1907, blev der i arkitekt Martin Nyrops arkivbyggeri plads til arkivvæsnets første bogbinderi, der således også kan fejre 100 års jubilæum i april 1993.

Gennem en årrække, havde Rigsarkivet om sommeren, under tilsyn af arkivar, dr.jur. V.A.Secher haft en bogbinder ansat til indbinding og reparation af biblioteksbind og arkivalier, men der var ikke værkstedsfaciliteter i Rigsarkivet, hvor arbejdet måtte udføres i de uopvarmede magasiner og derfor kun kunne foregå i sommermånederne.

1893-1924

Da bygningerne på Jagtvej blev taget i brug 1. april 1893 var der indrettet et bogbinderi, men der var ikke afsat penge til bogbinderpersonale. Det var derfor naturligt at overføre bogbinder Richard Friis fra Rigsarkivet til det nye provinsarkivs værksted, på Rigsarkivets bevilling. Stadig under dr. Sechers tilsyn, idet han var blevet udnævnt til provinsarkivar. Først året efter, i april 1894 fik Provinsarkivet bevilget løn til en bogbinder, og Richard Friis blev den første fastansatte bogbinder i arkivvæsnet. Han fik den fyrstelige løn af 1000 kr. om året, med en daglig arbejdstid på 10 timer. Der var dog mulighed for ved en ekstra indsats at stige til mellem 1200 og 1310 kr. pr. år.

Værkstedet havde udover forpligtelsen til vedligeholdelse af arkivalier og biblioteksbind også opgaven med indbinding af provinsdagbladene, der dengang pligtafleveredes til provinsarkiverne. Der var derfor arbejde nok for den enlige bogbinder, der ind imellem måtte søge hjælp hos familien efter arbejdskraft. En sommer arbejdede den ældste datter på akkord og tjente 171 kr. 56 øre for en hel sommer. 1. maj 1910 blev bogbinderens yngre datter, Gerda Friis på 14 år, ansat som værkstedets første faste medhjælper og assistent for bogbinderen. Gerda Friis var ansat i arkivvæsnet til 1966, da hun gik af på grund af alder.

I de første år var det hovedsaglig bogbinderarbejde og fremstilling af æsker, der blev udført på værkstedet. Som årene gik blev der stillet større og større krav til værkstedet om en egentlig konservering og restaurering af papir. Det blev en opgave, der i mange år ene blev varetaget af frk. Friis.

Bogbinderiet 1914. Richard Friis.

1924-1955

Bogbindermester Friis var leder af værkstedet frem til 1924, hvor han trak sig tilbage på grund af alder. Værkstedet blev herefter overtaget af bogbinder Niels Gärtig, der med sin uddannelse hos Anker Kyster og sit arbejde som protokolmager på De Forenede Protokolfabrikker havde de bedste forudsætninger for at føre Friis' arbejde videre.

Bogbinderiet 1929. Niels Gärtig og Gerda Friis.

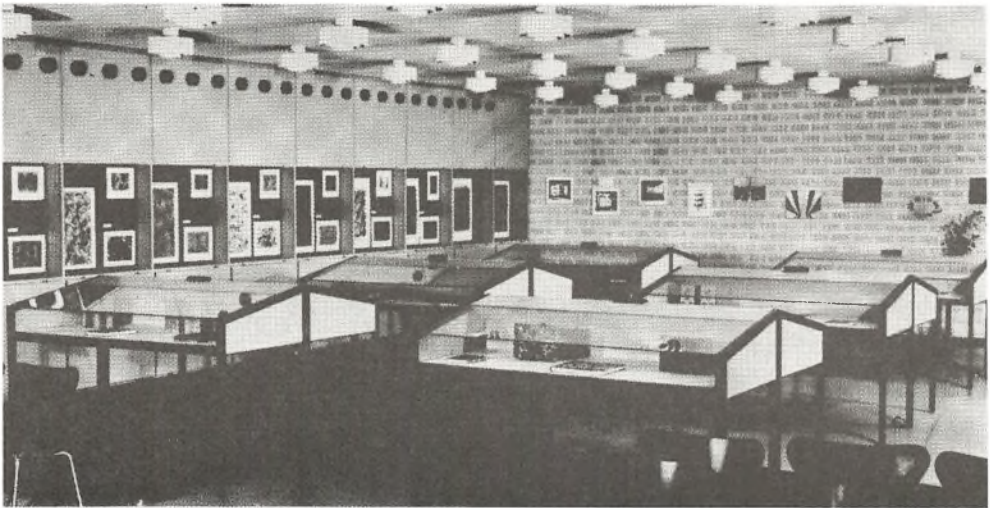
Fra den allerførste tid og frem til i dag har det været tradition på værkstedet, at der blev fremstillet specielle overtrækspapirer til arkivalier og biblioteksbind. Det har sikkert fra starten været tænkt som en besparelse på materialekontoen, men blev efterhånden et kendetegn, at arkivet brugte sine egne farver og mønstre. Det meste var klistermarmor fremstillet af risklister og jordfarver. Dog har der været fremstillet andre former for overtrækspapir. Niels Gärtig fik fremstillet ruller med forskellige udskårne mønstre, der stadig anvendes på værkstedet. I dag er det kun til særlige opgaver, at traditionen bliver holdt ved lige. Arkivet har en særlig samling af indbindinger med papir fremstillet på værkstedet.

Ved Niels Gärtigs overtagelse af værkstedet var der stadig kun to medarbejdere, og først i 1942 blev der ansat en bogbindersvend. Flere og flere opgaver var blevet lagt ind under værkstedet, hvor restaurering af kort og tegninger, segl og pergamenter blev et stort interesseområde for Gärtig, der søgte kontakt til kolleger i udlandet for at udvikle og forbedre værkstedets arbejdsmetoder. I 1954 blev der ansat endnu en bogbindersvend, og det lille værksted fra 1893 var udbygget.

Bogbinderiet 1956.

Udstillingen "Nordiske bogbind" 1974.

1955-1979

Udviklingen og behovet for konservering og restaurering var nu så stor, at det blev besluttet at indrette et egentligt konserveringsværksted i Rigsarkivet. 1. oktober 1955 blev Niels Gärtig og frk. Friis overflyttet til det nyoprettede konserveringsværksted i det gamle Geheimearkivs bygninger. Gärtig havde stadig tilsyn med værkstedet på Jagtvej, men efter nogle problemer på værkstedet blev bogbinder Arne Møller Pedersen ansat i 1956 og i 1957 udnævnt til værkstedsleder. De to bogbindersvende blev i 1958 udskiftet med nye og yngre kræfter. Der var bogbinder Kai F. Hansen og senere faglærer på Bogbinderskolen, Ole Lundberg. Året efter blev der ansat en bogbinderassistent, så medarbejderstaben igen kom op på fuld styrke.

EKSPANSION

Som tiden gik blev både magasin, læsesal og værksted for lille. Det blev derfor i 1960 vedtaget, at de gamle sidebygninger med bolig, læsesal og værksted skulle rives ned for at give plads til en stor ny arkivbygning parallelt med Nyrops magasinbygning. I-mellem de to magasiner skulle bygges læsesal, foredragssal og kontorer. Arkitekter for byggeriet var Eva og Nils Koppel.

I byggeperioden 1963-66 flyttede bogbinderiet til lejede lokaler på Ørnevej. I februar 1966 begyndte indflytningen i det nye store arkivbyggeri. Her var på 2. og 3. sal indrettet moderne bogbinderi- og konserveringsværksteder, med plads til restaurering af kort og tegninger i store formater, et arbejde der skulle udføres for hele arkivvæsnet.

Med den nye bygning kom Landsarkivet ind i en opgangsperiode. Det betød mange besøgende og store afleveringer. Landsarkivet rådede nu over 50 km. reolplads og besøgstallet steg til mere end 10.000 om året. Samtidig blev medarbejderstaben øget betydelig.

De mange afleveringer og det store slid på arkivalierne, stillede naturligvis krav om øget personale også på værkstederne. De nye værksteder havde rigelig plads til 10 medarbejdere, og der blev da også over en årrække ansat 5 nye medarbejdere. Der var nu 5 bogbindere og 4 bogbinderassistenter. De sidste var på deltid. I perioder blev der også uddannet lærlinge, og mange kolleger har været ansat på Landsarkivet i perioder som løse medarbejdere på beskæftigelsesordninger.

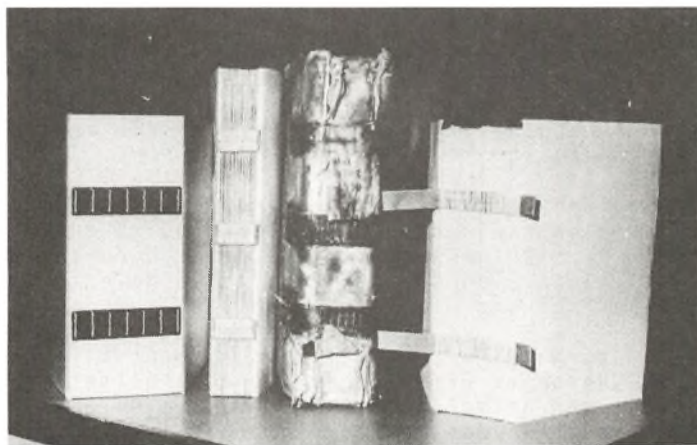
I forbindelse med nybyggeriet blev der indrettet en kombineret foredrags- og udstillingssal med 15 vægmontrer og 12 gulvmontrer og med plads til ca. 100 gæster. I de næste år blev der arrangeret adskillige udstillinger, og det blev en fast opgave for værkstedet at tilrettelægge og opstille dem på en publikumvenlig måde.

De gode værkstedsforhold gav nye muligheder, men stillede også nye krav fra medarbejderne om efter- og videreuddannelse. Mange konserveringsmetoder var hemmelige opskrifter, som de enkelte konservatorer og værksteder vågede over og ikke gav fra sig uden videre. Det var klart, at der måtte ske en ændring, for at man kunne komme videre frem.

FIRENZE-KATASTROFEN

En udvikling kan forløbe på flere måder. Den kan i en årrække stå næsten stille, eller kun langsomt skride af sted for pludselig at gå frem med stormskridt. Det, der gav arkivvæsnet værksteder et løft, var katastrofen i Firenze den 4. november 1966, hvor Arno-floden gik over sine bredder og oversvømmede uerstattelige kunst- og kulturskatte.

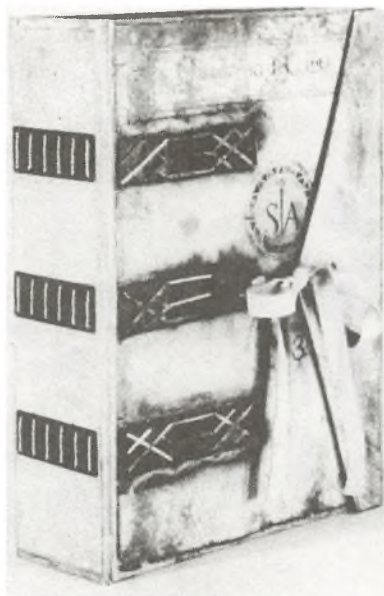
Firenze rummer nogle af verdens fineste museer, arkiver og biblioteker. Da Arno gik over sine bredder, trængte flodvandet blandet med mudder, benzin, olie m.fl. flere forurenende stoffer ind i magasinerne og skyllede kunst og arkivalier ud i floden. Katastrofen kunne ikke afhjælpes af italienske konservatorer alene. Der blev hurtigt oprettet et internationalt konserveringscenter i Firenze, hvor konservatorer fra hele verden strømmede til for at yde deres bidrag til hjælpearbejdet. Det danske arkivvæsen sendte 4 konservatorer til Firenze i et samarbejde med de andre nordiske lande. Det var utrolige mængder af arkivalier, der var skadet, så der skulle tages nye metoder i brug både til fin- og massekonservering. Disse nye metoder og materialer blev taget med hjem til værkstederne i Danmark, hvor de blev tilpasset de forhold vi arbejder under. Efter indsatsen i Firenze tilbød den danske stat, at arkivvæsnet skulle konservere og restaurere 100 svært skadede arkivalier som gave til Italien. Landsarkivets værksted deltog i denne opgave med indbinding og restaurering af mange af bindene, mens papirkonserveringen foregik på konserveringsværkstedet i Rigsarkivet. Disse specielle Toscana-bind var en stor udfordring for værkstedet med deres indbindingsteknik fra 1300-tallet, med heftning på platlæderstrimler og bind af pergament. Det arbejde og det samarbejde, der kom i gang i Firenze, smittede i høj grad af på de hjemlige værksteder. Man kan sige, at Firenze-katastrofen var til de danske konservatores fordel. Der blev skabt kontakt over grænserne og udvekslet erfaringer og arbejdsmetoder med kolleger fra mange lande.

Toscanabind

Toscanabind

Toscanabind

KONSERVATORSKOLEN

Den anden ting, der fik stor betydning for standarden på værkstederne, var oprettelsen af en konservatorskole under Kunstakademiet i 1973.

Allerede i maj 1971 var de første efteruddannelseskurser begyndt i form af forelæsningsrækker om papirhistorie, skrift, skrivederkskaber, farvepigmenter m.m. efter en opdeling, der svarede til den fremtidige struktur på Konservatorskolen med en grafisk, en kunsthistorisk og en kulturhistorisk linie.

En af de positive ting, der fulgte med kurserne, var et samarbejde mellem konserveringspersonalet fra vidt forskellige fagområder. Der blev oprettet et fællesudvalg (DFK) der skaffede penge og tilrettelagde en tværfaglig efteruddannelse. Det var kurser som kemi, lim, plast, skadedyr, materialenedbrydning, stilhistorie m.m.

Det gav en meget fin forståelse for andre værksteders problemer, og skabte et sammenhold, hvor vi hjalp hinanden med råd og ideer, der var med til at forbedre værkstedernes arbejdsformer. Dette samarbejde har nu varet i 20 år og virker stadig på bedste vis.

På Landsarkivet blev kustodeboligen nedlagt. Det gav mulighed for en udvidelse af værkstedet, som vi længe havde ønsket. Der blev indrettet et vådrum i det gamle køkken i stueetagen, med store vaske, afsyringsanlæg og tørrereoler til papir. Der kunne nu komme gang i massekonserveringen, hvor de nye ideer og arbejdsmetoder rigtigt kom til deres ret.

Svampe- og syreangrebet pakkesag til konservering.

1979-1993

1. februar 1979 blev Arne Møller Pedersen efter 23 års ansættelse i Landsarkivet udnævnt til chefkonservator i Rigsarkivet, og Leif Mortensen overtog den daglige ledelse af værkstederne.

Den ledige bogbinderstilling blev ikke genbesat, og det blev hurtigt mærkbart med de mange besparelser på det statslige område. Der kom forslag om en nedprioritering af arbejde, der kunne udføres andre steder.

Der blev sat meget ind på at forøge kapaciteten på papirrestauration med anskaffelse af en papirudfyldningsmaskine og med forsøg med nye materialer og materiel. Der blev indrettet et nyt værksted ved siden af vådrummet i stuen, hvor papirudfyldningsmaskinen blev anbragt.

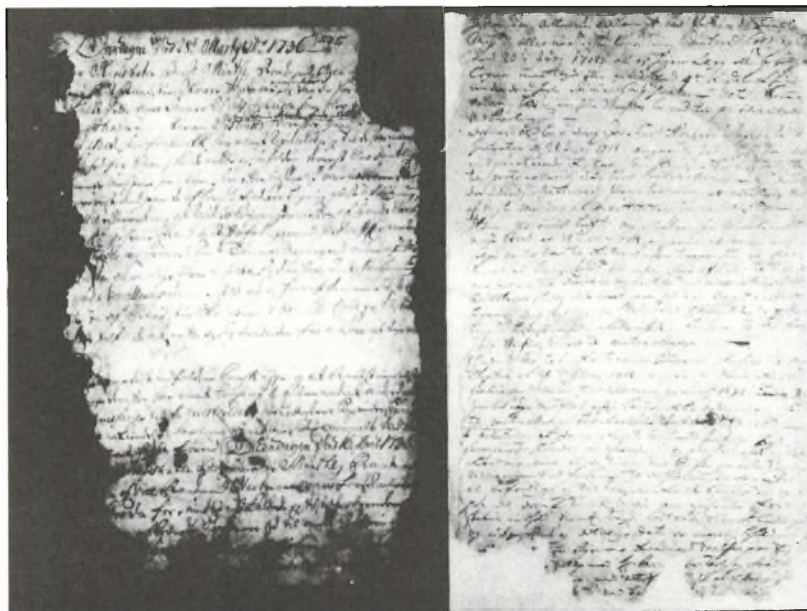
Der var mange store opgaver, der skulle løses. En af dem, der krævede mest tid og plads, var konservering af kort og tegninger i store formater. Landsarkivets egen samling var blevet restaureret, og i en lang årrække blev Rigsarkivets samling af skibstegninger og store vejkort på op til 10-15 m restaureret. Også mange kort fra de øvrige landsarkiver blev konserveret og restaureret. Efterhånden som personalenedskæringerne slog igennem, blev det nødvendigt med en nøje prioritering af de mest påtrængende arbejdsopgaver. Nye arbejdsmetoder inden for bindrestauration gav meget fine resultater, og Landsarkivets medarbejdere blev benyttet som undervisere og konsulenter på mange kurser på Konservatorskolen, for embeder og for kolleger i ind- og udland. Det internationale samarbejde er stort og vi har haft gæster fra de fleste europæiske lande, men naturligvis særlig mange fra de andre nordiske lande.

Bindrestauration

Bindrestaurering

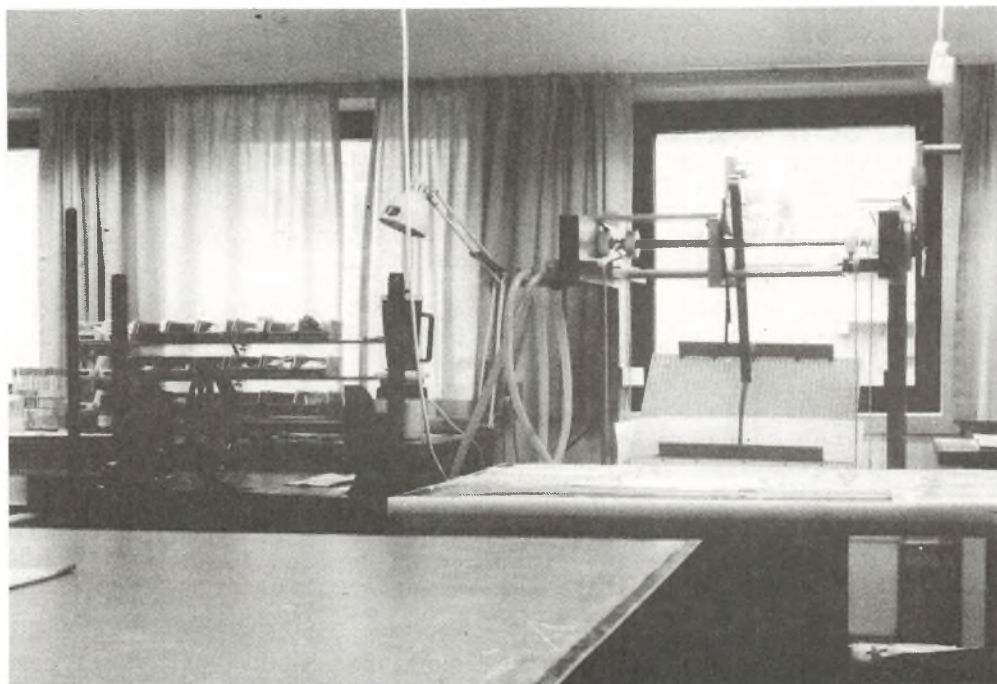
Papirrestaurering

RATIONALISERING OG NY TEKNIK

Siden det nye konserveringsværksted blev taget i brug i 1966, har konserveringsområdet været igennem en fantastisk udvikling.

Papirrestaurering er blevet et speciale for bogbinderi- og konserveringsassistenterne, der i tidens løb har samlet stor viden og erfaring om alle former for papirrestaurering. I mange år benyttede man sig af forældede metoder og utidssvarende materialer. Der blev anskaffet lysborde og papirudfyldningsmaskine til restaurering og papirpulp. Den sidste nyanskaffelse er et stort vakuumbord på 1 x 2 m, der er et godt hjælpemiddel både ved konservering og restaurering.

Nye kunststoffer er taget i brug som hjælpemiddel ved badning af syre- og svampeangrebne ark. Prolypropylenvæv er stabilt og giver en god vandgennemstrømning. Prolypropylenfilt anvendes ved indpresning af våde ark og har den fordel, at klister og lim ikke binder på det, så man kan arbejde direkte på det og sætte det med i pres. Disse nye hjælpemidler har gjort, at værkstedet har kunnet påtage sig mange store konserveringsopgaver uden at slække på krav om kvalitet.

Konserveringsværkstedet 1993 med papirudfyldningsmaskine, vakuumbord og bord til kortrestaurering.

Bogbinderiet 1993

PRÆVENTIVE KONSERVERINGSFORMER

Et andet vigtig led i sikringen af arkivalierne er en korrekt opbevaring og en skånsom benyttelse og transport. En præventiv konserveringsform er at fremstille mikrofilm og papirkopier af de mest benyttede arkivalier. Landsarkivet iværksatte en systematisk kopiering af bl.a. kirkebøger og skifteprotokoller. Det gav mulighed for, at starte selvbetjening på læsesalen og spare arbejde med fremtagningen og slid på originalmaterialet.

I 1981 var publikumstilstrømningen blevet så stor, og personale- nedskæringerne så mærkbare, at det blev nødvendigt at nedlægge udstillingssalen for at oprette en mikrofilmlæsesal med selvbetjening og uden fast personale. Indbindingen af de mange kopibind var en stor og materialekrævende opgave, da den store slitage krævede en solid indbinding. Efterhånden som der er kommet flere mikrofilm og læseapparater, er opgaven med kopibind blevet mere overkommelig.

Nedlæggelsen af udstillingssalen betød mindre og færre udstillinger, der nu kun kunne arrangeres i vægmontrene og i en nyindkøbt montre i publikums frokoststue. Der er dog ind imellem lejlighed til at opstille enkelte store udstillinger, hvor også forhallen inddrages.

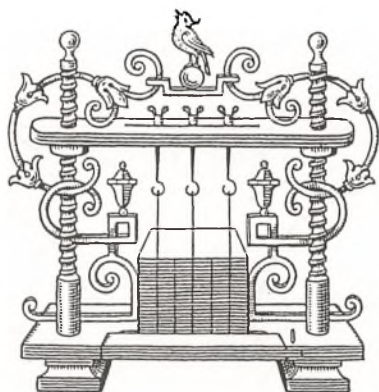
De sidste 10 år har værkstederne som andre funktioner været ramt af mange nedskæringer. Hver gang en medarbejder har måttet holde op på grund af alder, eller har fået andet arbejde, er der ikke ansat andre i de ledige stillinger.

NUTID OG FREMTID

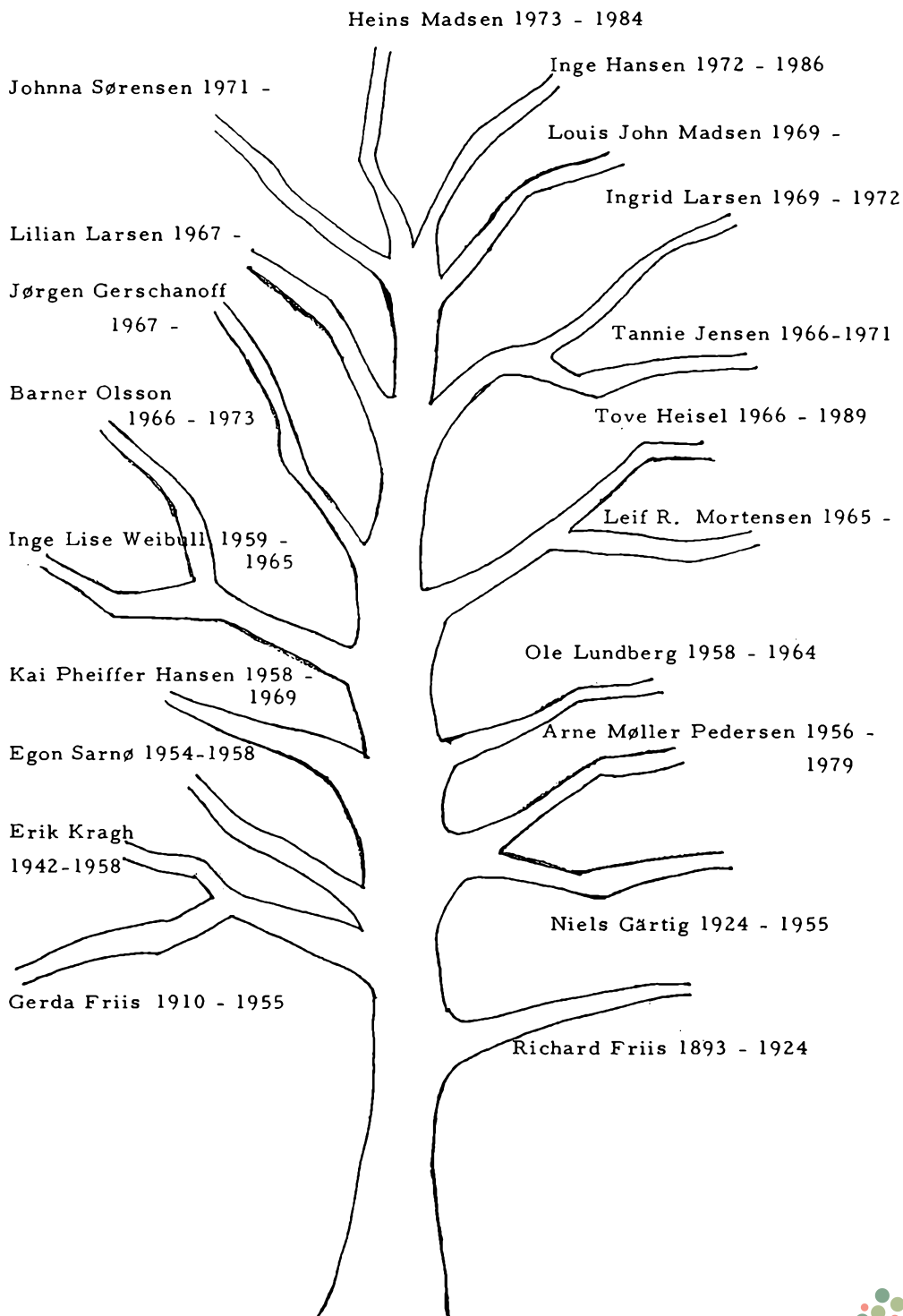
Siden 1973 er der ikke ansat nye faste medarbejdere i værkstedsområdet. Det betyder at værkstederne i dag har færre arbejdstimer til rådighed end i 1954, hvor der var 4 heltidsstillinger. Når man hertil lægger, at der er kommet mange nye arbejdsopgaver fra de andre landsarkiver, der også har haft nedskæringer og værkstedsnedlæggelse, samt nedsat arbejdstid og forlænget ferie, er det klart, at der er behov for flere faste stillinger på værkstedet. Megen viden, som det har taget årtier at opbygge, vil forsvinde i løbet af få år, såfremt tilgangen af medarbejdere og en nødvendig efteruddannelse ikke bliver iværksat.

På trods af de trange tider, vil der være mange interessante arbejdsopgaver i de kommende år. Richard Friis havde nok ikke forestillet sig den udvikling, der er sket fra det lille bogbinderi i hans tid, til den moderne konserveringsvirksomhed i dag. Værkstedet står stadig for det gode håndværk og den kvalitetsbevidsthed, vi har arvet fra vore kolleger, der startede i det gamle værksted for 100 år siden.

Landsarkivets værksted vil også i fremtiden være en god og dynamisk arbejdsplads, der holder traditionerne ved lige i et godt arbejdsmiljø.

1893 - 1993

LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND M.M. 100 ÅR 1. APRIL 1993